

Відділ освіти Згурівської районної державної адміністрації

Районний методичний кабінет

ФОРМУВАННЯ
ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ
ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

З досвіду роботи
вчителя світової літератури

Згурівської гімназії

смт Згурівки

Чужі Віри Миколаївни

ОПИС ДОСВІДУ РОБОТИ
НА ТЕМУ:
«ФОРМУВАННЯ
ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ
ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ»

Мало мати хороший розум,
головне – добре його застосовувати.

Р. Декарт

I. ВСТУП

Запорука соціалізації та конкурентоспроможності учнів – це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та проблеми.

Однією з ефективних методик формування ключових компетентностей учнів на уроках світової літератури є методика критичного мислення.

Засобами критичного мислення формується здатність і готовність людини аналізувати отриману інформацію, перевіряти і переосмислювати її, самостійно встановлювати істину, приймати рішення і аргументовано захищати свою позицію.

В основі критичного мислення можна углядіти відповідний вислів Сократа: «Я знаю, що я нічого не знаю». Сумнів стає джерелом знань. Коли дитина не буде сприймати слово письменника, вчителя як єдино правильне, вона почне мислити. Ось чому нинішня школа прийшла до необхідності інтерактивних методів навчання, в основу яких і покладене критичне мислення.

Навчити дітей мислити критично – означає правильно поставити запитання, направити їх увагу в правильне русло, вчити самостійно робити висновки та знаходити рішення.

Теоретичним підґрунтям технології критичного мислення є наукові положення когнітивної психології щодо сутності критичного мислення (Дж. Андерсен, Д. Халперн, С. Міллер); обґрунтування специфіки критичного мислення (Ж. Піаже, Л. Виготський); визначення та класифікація основних груп компетентностей, що формуються при застосуванні технології критичного мислення (І. Родигіної, О. Овчарук,

А. Хуторського); ідеї компетентнісного підходу до планування і розробки сучасного уроку на основі інтерактивних технологій (О. Пометун, О. Данилевська).

Актуальність даної технології полягає в сприянні активному навчанню школярів і розвитку в них активного мислення, адже в ідеалі ми прагнемо, щоб учні не просто запам'ятовували навчальний матеріал, а запитували, досліджували, творили, вирішували, інтерпретували та дебатовали за змістом. На мою думку, саме таке навчання буде вважатися якісним.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Мене, як вчителя, давно хвилювала проблема, що більшість учнів не володіє такими логічними операціями як аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, порівняння.

Технологія критичного мислення розрахована на постановку проблеми і пошук її розв'язання. Вона базується на творчому співробітництві учня і вчителя, на розвитку в учнів аналітичного підходу до будь – якого матеріалу.

Відомий педагог – музикант Г. Нейгауз вважав, що «одне з головних завдань педагога – домогтися якомога швидше того, щоб бути непотрібним учню, усунути себе, вчасно зійти зі сцени, тобто прищепити йому самостійність мислення, методів роботи, самопізнання й уміння досягти мети, а це називається зрілістю».

Модель уроку згідно з методичною структурою розвитку критичного мислення складається з трьох фаз (додаток)

Основною для розвитку критичного мислення є групова форма роботи.

Робота в малих групах дозволяє набути навичок, які необхідні людині для спілкування та співпраці. Такі умови сприяють створенню неформальної і довірливої атмосфери. У процесі такої роботи в учнів розвивається почуття колективізму, взаємопідтримки, взаємодопомоги. Обстановка асоціюється з безпекою, захищеністю та впевненістю. Працюючи в групі, школярі вчаться говорити, обговорювати проблему, вислуховувати думки співрозмовника, ухвалювати рішення. Найцінніше в цій методиці те, що схеми, таблиці, опорні конспекти створюються безпосередньо на уроці.

Розвиток критичного мислення досягається завдяки застосуванню різних методичних стратегій, які використовуються на окремих етапах уроку(додаток 2)

До ефективних прийомів роботи в групах на етапі евокації є так званий «Інформаційний пакет», який сприяє розвитку критичного мислення. Це добірка цитра, висловлювань (про письменника, твір, героїв, проблеми)

відомих людей. Ознайомившись із змістом пакета, обговоривши цитати, учнів відповідають на запитання та виконують завдання:

- Який вислів найкраще висвітлює проблему?
- Із яким твердженням погоджуєтесь (ні) ?
- Чий вислови сподобалися найбільше?
- Доповніть «пакет» власною думкою (цитатою).

Мозковий штурм – інтерактивна технологія колективного обговорення, пошуку рішень, що здійснюється через вільне накопичення ідеї з певної теми, вираження поглядів усіх учасників обговорення.

Технологія «*Мікрофон*» надає можливості кожному учневі сказати щось важливе, сказати швидко, по черзі, висловлюючи свою думку чи позицію. З технологією «*Мікрофон*» часто поєднується технологія «*Незакінчене речення*», яка дає змогу ґрунтовніше працювати над формою власних думок, порівнюючи їх з іншими. Це дає можливість говорити коротко, але по суті і переконливо.

Розвиток критичного мислення досягається завдяки застосуванню такої методичної стратегії як «*Асоціювання*» чи «*Групування*», яка закликає учнів вільно і відкрито висловлювати свої думки, здійснювати зв'язок між окремими поняттями, отже, сприяє розвитку соціальних, полікультурних компетентностей, спонукає учнів до самоосвіти, продуктивної діяльності.

На етапі осмислення учні вступають у контакт з новою інформацією, ідеями, працюючи з текстом, історичними документами, відеоматеріалами. У процесі роботи використовується такий прийом, як читання з системою позначок «Поміч». При цьому, прочитавши речення, слід поставити відповідну позначку:

«Y» - відома інформація;

«+» - нова інформація;

«?» - здивувала, зацікавила;

« - « суперечить тому, що знаю.

Система позначок надає можливість учням активізувати мисленнєві операції, порівнюючи власне розуміння того, про що читає дитина, з тим, що вже відомо.

Так виникає зв'язок між відомим та невідомим, *створюються умови для формування інформаційних компетентностей.*

На етапі осмислення застосовую технологію «Джигсоу», згідно якої учні працюють в групах, при цьому кожна група складає свій малюнок, схему і представляє її всьому класу, навчаючи при цьому інших.

На стадії рефлексії реалізуються важливі задачі:

- учні розуміють краще те, що можуть уявити і висловити;
- відбувається активний обмін думками, висловлюваннями.

Діяльність на цьому етапі уроку забезпечує збільшення словникового запасу школярів, надає можливість розширити знання за темою, побачити різні підходи до оформлення відповіді, складання схеми. Отже, здійснюється процес формування інформаційних комунікативних компетентностей і компетентностей саморозвитку, самоосвіти учнів.

Зрозуміло, що на етапі рефлексії не можна обійтися без такого прийому як *дискусія*. Дискусія – це широке, публічне обговорення якогось спірного питання. Вона є важливим засобом пізнавальної діяльності, сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми. Одним із можливих варіантів роботи під час дискусії може бути прийом «*Обери позицію*», який надає можливість кожному обґрунтувати свою позицію та перейти на іншу, якщо опоненти назвали більш переконливі аргументи.

Якщо потрібно зайняти і чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, застосовую метод «*Прес*». Він допомагає учням виробляти аргументи і переконувати інших.

Нагадую учням, що є чотири етапи цього методу:

1. Учень має висловити свою думку, пояснити, у чому полягає його точка зору, починаючи зі слів: « Я вважаю, що..,»
2. Довести, на чому ґрунтуються його докази : « Я так думаю, тому що...»
3. Навести додаткові аргументи, які підсилять доказ: « Наприклад, ...»

4. Узагальнити свою думку, зробити висновки щодо всього сказаного:

« Отже, таким чином...»

Часто наприкінці уроку використовую есе – щоб допомогти учням краще зрозуміти їх думки з вивченої теми і щоб дати можливість собі проаналізувати, що відбувається в класі на інтелектуальному рівні.

Досить пізнавальним прийомом навчання, який розвиває критичне мислення, є «Кошик». Він дає можливість використати набутий цивілізацією духовний досвід через призму власного світобачення. Працюючи над повістю «Гобсек» О. де Бальзака, учні розуміють неоднозначність образу головного героя, оцінюють майстерність автора. к підсумок – формуємо «кошик»: у «млинок» кидаємо афоризми, які розважили, зацікавили. У «смітник» – неприйнятні для учнів риси, хибні думки, неважливу інформацію. У «валізу» – те, чому навчилися, засвоїли, візьмемо в життя.

Завдяки використанню методики критичного мислення мені вдалося зацікавити учнів світовою літературою, підвищити активність учнів на уроці, залучити їх до самостійної діяльності, розкрити особистість окремих учнів.

III. ВИСНОВОК

Формуючи критичне мислення, я помітила, як підвищився якісний показник знань учнів. Доказом цього є результати районних та обласних олімпіад і конкурсів.

Розвиток критичного мислення сприяє всебічному розвитку школярів. Це виражається за допомогою понять із префіксом САМО: самовиховання, самоосвіта, самопостереження, самовдосконалення, саморозкриття, самопізнання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Загашев І. О., Муштавінська І. В. Критичне мислення: технології розвитку. – СПб: Альянс – Дельта, 2003, - с. 284
2. Овчарук О. Компетентність як ключова основа змісту освіти. / Стратегія реформування освіти в Україні. – К.: К. І. С., 2003, с. 13 – 41
3. Пометун О. Компетентнісний підхід в сучасній освіті. – К., 2004
4. Поспелов Н. Н., Поспелов И. Н. Формирование мыслительных операций у старшеклассников.- М. : Педагогика, 1989, - с. 152
5. Технології розвитку критичного мислення учнів / А.Кроуфорд, В.Саул, С.Метьюз, Д.Макінстер. – К.: Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
6. Тягло О.В. Критичне мислення. – Харків: Основа, 2008.
  7. Халперн Д. Психология критического мышления. – СПб.: Питер, 2000. – 368 с.
  8. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования./ Народное образование. – 2003.- №2.- с. 58 – 64.
  9. Штернберг Р.Дж. Интеллект, приносящий успех / Пер. з англ.. – Минск,: Попурри, 2000. – 368 с.
  10. А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метью. Технології розвитку критичного мислення. – К., 2006. – 220 с.

МАТЕРІАЛИ З ДОСВІДУ РОБОТИ

СИСТЕМА УРОКІВ

за технологією критичного мислення
із теми «"Срібне століття" російської поезії»

11 клас

Тема. *Борис Пастернак. Життя і творчий шлях митця*

Мета. Прилучити учнів до складних духовних пошуків літератури Срібного століття через усвідомлення індивідуальності поетичного світу Б. Пастернака. Ознайомити учнів з біографією, громадянською позицією поета. Вчити бачити взаємозв'язок подій, почуттів, віршів. Розвивати асоціативне та критичне мислення.

Обладнання: збірка поезій Б. Пастернака, портрет поета, роздаткові картки

Використана література:

Лютов В. Російські письменники в житті. – Урал, 2009

Масленнікова З. А. Портрет Б. Пастернака – М. Рад. Росія, 2007

Хід уроку

I. Вступне слово вчителя

Срібне століття російської поезії. Ось знову на нашому шляху вивчення літератури зустрілося це поняття. І це не випадково, адже срібне століття – це епоха відродження духовності й культури, творчої свободи. народження яскравих індивідуальностей, геніальних відкриттів.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1) Бесіда

- Який період часу в російській літературі ми називаємо епохою Срібного століття?
- Як умовно можна розділити нові літературні напрями цього часу?
- Назвіть основні літературні форми модернізму?

- Перерахуйте поетів Срібної доби, творчість яких вам уже знайома.

III. Вивчення нового матеріалу – ознайомлення з життєвим та творчим шляхом

Б. Пастернака

Серед блискучого сузір'я імен, кожне з яких прославило російське мистецтво, ім'я поета, про якого ми поведемо розмову, займає одне із центральних місць.

Ми будемо говорити про Бориса Леонідовича Пастернака – великого російського письменника й поета, який піднявся над роками забуття, над неприязню й неприйняттям, нелюбов'ю й ненавистю.

Його спадщина входить до скарбниці російської і світової культури. Вона завоювала любов і визнання найвитонченіших і суворих поціновувачів поезії.

1) Робота в групах - захист учнями проектів, виконаних дома

1 група - «ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦІ»

1. До яких літературних течій в різний час належав Б Пастернак?
2. Кого з представників вітчизняної культури вважав своїм учителем?
3. Що ви знаєте про дружбу В. Маяковського і Б. Пастернака?
4. У чому особливість творчості поета?
5. Чому в роки «застою» замовчувалося істинне значення творчості письменника?

2 група - «МИСТЕЦТВОЗНАВЦІ»

1. Що ви дізналися про сім'ю Б. Пастернака?
2. Яку освіту та виховання він отримав?
3. Що сприяло розквіту його таланту?

3 група – «АРТИСТИ»

1. Виразно прочитати вірші:
  - «Любить иных – тяжелый крест...»
  - «Во всем мне хочется дойти до самой сути...»
  - «Быть знаменитым некрасиво...»
  - «Нобелевская премия»

4 група – «ХУДОЖНИКИ»

1. Намалювати поетичний герб Б. Пастернака, прокоментувати його.

Тези відповідей.

Група «Літературознавці»

Б. Пастернак, як і багато інших поетів ХХ ст., випробував вплив багатьох літературних течій. Це освіжило мову його поезії, допомогло в роботі над словом, дозволило осмислити його глибинну суть. Довгий час імя Пастернака знаходилося під забороною, і однією з причин була згода поета на публікацію його роману «Доктор Живаго» за кордоном, який заборонили друкувати в СРСР.

Група «Мистецтвознавці»

Становленню таланту Б. Пастернака як поета сприяла атмосфера, в якій він виховувався. Він отримав освіту музиканта, любив малювати.

Група «Художники»

Символом поезії Б. Пастернака може бути серце, бо його вірші переповнені почуттями. Під серцем я зобразила щось схоже на кардіограму, яка уособлює постійну пульсацію його поезій. У центрі серця – скрипичний ключ, бо вірші його дуже музичні. Прямо з серця тягнуться зелені паростки – символ життєлюбності поета, його вічної молодості.

- 2) Вільне письмо – швидко, не відриваючи руки, написати ряд слів на визначення поняття «поезія»

Політ думок, образ, емоції, зачудування, інтим, яскравість.

- 3) Виразне читання поезії «Визначення поезії»

- Подумайте, як визначає поняття поезії сам автор?

- 4) Робота в парах

Картка № 1

- Знайдіть у вірші підтвердження думки Б. Пастернака, що поезія – це висота
Картка № 2
- Пастернак вважав, що поезія «валяється під ногами». Знайдіть у тексті вірша підтвердження цієї думки.
Картка № 3
- Знайдіть у тексті приклади зрощення тем природи й мистецтва.

5) З'ясування проблемного питання

– У чому вбачає зміст життя Б. Пастернак?

(Це творення мистецтва або світу. Кожна людина має бути творцем, зберегти в собі живий дух, бо тільки жива душа може оживити навколишній світ)

У. Рефлексія

1) складання сенкану « Мій Пастернак» за пам'яткою:

1. Іменник
2. 2 – 3 Прикметники
3. 3 дієслова.
4. 1 речення – вислів з даної теми
5. Асоціація.

УІ. Домашнє завдання

Написати роздум «Нитка долі» (за творчістю Б. Пастернака)

Тема. *Утвердження ідеї спорідненості життя і творчості. Музичність і яскрава мальовничість віршів Б. Пастернака*

Мета. Розкрити особливості поетики, прагнути досягнути філософську глибину лірики Б. Пастернака. Розвивати творчу уяву, асоціативне мислення. Формування навички ідейно – художнього аналізу поетичного твору. Прищеплювати почуття прекрасного.

Обладнання: портрет Б. Пастернака, збірка віршів поета, репродукція картини Саврасова «Граки прилетіли», фонозапис романсу на слова «Зимової ночі»

Використана література:

Лютов В. Російські письменники в житті. – Урал, 2009

Масленнікова З. А. Портрет Б. Пастернака – М. Рад. Росія, 2007

I. Актуалізація опорних знань

1) Учні зачитують свої міркування «Нитка долі» про творчість Б. Пастернака

II. Оголошення теми уроку

1) Метод «Інформаційний пакет»

- Учням пропонується розглянути ряд висловів про природу, обрати той, який є основним у даному ряді, доповнити своєю власною думкою:

Природа — вічний зразок мистецтва, а найвизначніший та найблагородніший предмет у природі — людина.

В. Белінський

О скільки у природи немудро-мудрих літер! О скільки у людини невміння прочитати...

П. Тичина

II. Оголошення теми уроку

Услід за Тютчевим Б. Пастернак проголошує: природа – величний живий організм, в якому є душа, любов і мова. Звуки природи подібні до музичних звуків, які чує поет.

Сьогодні на уроці ми спробуємо довести, що вірші Б. Пастернака музичні.

III. Робота над поезією Б. Пастернака «Цей лютий!...»

1) написати сенкан на тему «Лютий» за пам'яткою:

1. Іменник
2. 2 – 3 Прикметники
3. 3 дієслова.
4. 1 речення – вислів з даної теми
5. Асоціація.

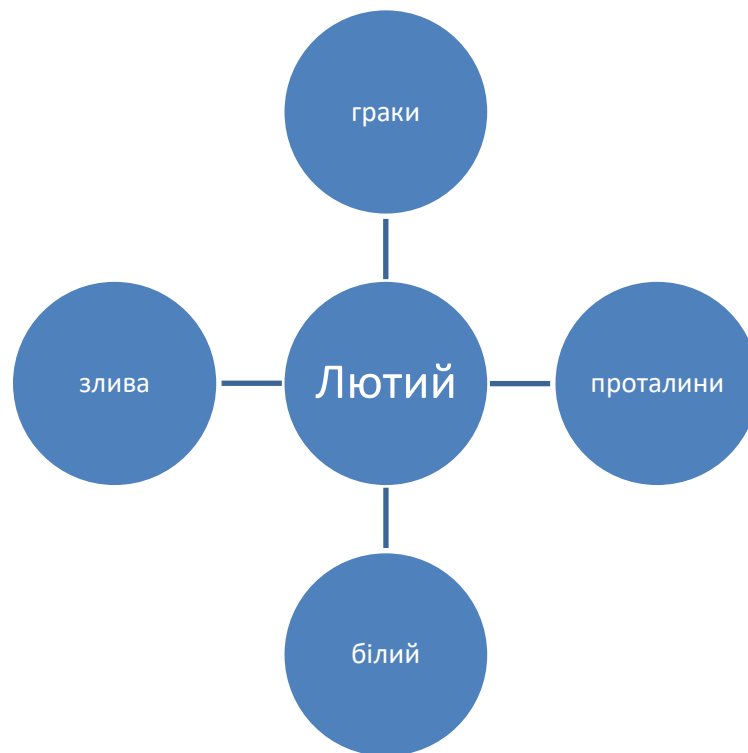
2) читання учнями сенкану

Учитель. А зараз пропоную вам послухати, яким побачив лютий Б. Пастернак

3) читання учителем вірша Б. Пастернака «Цей лютий! Час для сліз та віршів...»

4) складання асоціативного куща

- Які асоціації виникли у вас після прослухання вірша?

Учитель. Цю поезію написав один із найзагадковіших поетів ХХ століття Б. Л. Пастернак. «Загадковий», тому що любив пограти з читачем, кодує інформацію, вигадуючи чудні образи, наповнюючи слова новим змістом. Спробуймо й ми зрозуміти, про що цей вірш.

- Про що вірш?
- Чи присутній тут ліричний герой?
- Який настрій передає вірш?

Учитель. Вірш «Цей лютий!» має три варіанти, датовані 1912, 1928 і 1945 роками. Ми з вами аналізуємо другий варіант 1928 року. Літературознавці вважають, що в ліриці Б. Пастернака є вірші, у яких відсутнє словесне вираження ліричного героя у вигляді займенника «Я». Дія, що відноситься до одного предмета, може бути віднесена і до іншого.

Доктор філософських наук С. Абішева вважає, що « У вірші Б. Пастернака «Лютий...» світ людини і світ природи на всіх рівнях перетинаються і ніби перетікають один в одного»

1) Дослідницька робота в групах

1 група.

1. Визначте, яким розміром написана поезія.
2. Випишіть з вірша рифмопари, визначте спосіб римування.
3. Прослідкуйте за звуковою організацією вірша.

2 група.

1. За словниками прослідкувати значення слова лютий, благовіст.
2. Дати інтерпретацію цих слів в контексті вірша.
3. Підберіть контекстуальні синоніми до слова лютий.

3 група.

1. Зобразіть в кольорі своє враження від поезії.
2. Спів ставте пейзажні епізоди вірша з картиною А. Саврасова «Граки прилетіли».

2) Презентація досліджень

Тези відповідей.

1 група .

Вірш написаний чотиристопним ямбом.

Б. Пастернак використовує перехресне римування : груші – обрушать, птиць – зіниць.

Звукова організація: через всю поезію проходять звукові повтори свистячих та шиплячих (ч, з, ш, щ, ж), різні варіанти сполучень із звуком Р (ра, ри, гро, гор, гур, ир, ар, ру)

Цікаво, що рими та звукові повтори між собою складають семантичну подвоєність (відносяться до світу природи і до світу людини).

Поезії також притаманна велика кількість дієслів: писати, дістати, плакати – символізують рушійний процес, що відбувається скрізь: в природі, суспільстві, душі людини.

2 група.

Благовіст – це дзвін, який сповіщає про початок церковної служби

(з'єднує небо із землею).

Лютий – місяць очищення. В античності був зв'язаний з магією родючості.

Контекстуальні синоніми до слова лютий – весна, граки, злива, сльози, калюжі.

Весна зароджується в недрах лютого, вона символізує народження нового життя в природі й пробудження почуттів у людині, які можуть стати основою для народження поезії.

3 група.

Цікавий аналіз слова «чорний» у вірші. З одного боку, у тексті дуже багато чорного кольору (світ людини – чорнила, світ природи – проталини чорніють, граки).

Але, не дивлячись на багатство чорного кольору, поезія не є похмурою.

Кольорова картина тесту – світла. Якщо намалювати поезію у кольорі, то це буде плавний перехід від яскраво – синього до рожевого і зеленого.

Учитель. Отже, в маленькій пейзажній замальовці ми побачили не тільки картину природи, а й відчули стан душі ліричного героя, його поривання і прагнення змінити навколишній світ. У цьому сила справжньої поезії.

III. Робота над поезією «Зимова ніч»

1) «МОЗКОВА АТАКА»

- Які асоціації викликає у вас свічка?

ТЕПЛО, ЛЮБОВ, ПАМ'ЯТЬ, ВІЧНІСТЬ, ОЧИЩЕННЯ, СВІТЛО

Учитель.

- Що хвилює людей, незалежно від віку і статі, роду занять і політичних переконань? Що кожен прагне пізнати у своєму житті?

2) Знайомство з віршем Б. Пастернака «Зимова ніч»

а) виразне читання поезії

б) робота в групах

I група: опишіть природу в поезії

- Що ви відчули і почули у вірші?

Нічне мовчання, безлюдний простір, де панує морок і холод. Хурделиця досягає вселенського масштабу. Плаче завірюха, завиває вітер і кружляє сніг.

У цьому і є геніальність віршів Б. Пастернака: мальовничість, музичність, життєствердність.

Образи, створені Пастернаком

Зорові

Слухові

Чуттєві

II група: опишіть помешкання

- Що допомагає людині протистояти холодному і ворожому в природі?

Навіть у людській оселі, захищеній від зимової хурделиці, немає спокою: «протяг тіні хилитав», « віск із нічника слізьми капав», « на свічку дихала імла». Але маленький тремтливий вогник свічки ніби оберігає людські почуття від життєвих бур.

У кількох рядках – любовне поривання двох близьких людей, які шукають опори одне в одному в складному життєвому вихорі.

Ворожому світу, холоду протистоїть лише кохання, вогонь душі.

У фіналі твору пропадає значення вселенської заметілі, бо вона всього лише лютнева хуртовина, яка обов'язково відступить під натиском весни.

III група: опишіть сцену побачення

- Що символізують свічка, заметіль?

Сцена побачення описана досить відверто, але й надзвичайно піднесено. Ми бачимо кинуте на стілець плаття, туфлі на підлозі, тіні, що мелькають, злившись воєдино.

Свічка та хуртовина – центральні образи твору.
Хуртовина – життєва круговерть, складності людської долі.
Свічка – тепло, дім, затишок, символ людської душі.

Всесвітнє зло і тендітний вогник свічки вступають у протиріччя – і перемагає світло.

- 3) Перегляд слайду – звучить романс на слова Б. Пастернака –
- Подивіться, як переплітаються образи : зорові, музичні і звичайно чуттєві.
- 4) Створення асоціативного куща
- У яких творах світової літератури також розкривається тема кохання?

«Ромео і Джульєтта»

В. Шекспір

«Лісова пісня»

Леся Українка

КОХАННЯ

«Майстер і Маргарита»

М. Булгаков

«Тіні забутих предків»

М. Коцюбинський

III. РЕФЛЕКСІЯ

Давно вже немає на світі ні Б. Пастернака, ні О. Івнської, якій він присвятив цю поезію. Але свічка, запалена силою кохання, горить всім заметілям наперекір.

- Як ви думаєте, у чому безсмертя цього твору?
(Бо любов вічна, світло любові завжди перемагає).

1) ЕСЕ

Вітер і холод – символи самотності. Вони, наче кайдани, сковують людину, її душу захоплюють у свої володіння.

Та існує в світі почуття, яке є маяком для самотнього подорожнього, орієнтиром для бажаючих світла, гаванню для тих, хто збився з дороги, магнітом для люблячих сердець. Це – любов. Коли зустрічаються він і вона – відступає темнота і холод, світ стає надійним і світлим. І так буде вічно.

Тема. «Російська Сапфо»

Творчість Анни Ахматової – яскраве явище поезії ХХ століття.

Мета. Розширити знання учнів про поетів доби Срібного століття, розглянувши художні особливості лірики Анни Ахматової, з'ясувати основні теми і мотиви її творчості. Сприяти розвитку вміння аналізувати поетичний твір, порівнювати літературні твори з творами інших видів мистецтва. Розвивати вміння спілкуватися через роботу в групах. Виховувати особистісне ставлення до прочитаного, допомогти усвідомити цінність спільної діяльності.

Обладнання: портрет А. Ахматової; репродукції картин І. Левітана, Е. Блейра – Лейтона, запис арії із Бахіани № 5 Етнора Вілла – Лобоса; роздатковий матеріал (картки – завдання)

Використана література: Ахматова А. Сочинения в двух томах. – М.: Правда, 1990. – Т.1.

Зарубіжна література / за редакцією О. М. Ніколенко, Н. В. Хоменко, Т. М. Конєвої. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998.

Тип уроку: урок – оглядова лекція та виразне читання віршів з використанням технології критичного мислення

Хід уроку

План

1. Акмеїзм як реакція на кризу символізму.
2. Сторінки творчості Анни Ахматової – сторінки долі.

Учитель. Криза символізму 1910 – 1911 років привела до виникнення нового напрямку – акмеїзму, який заснував М. Гумільов. Акмеїзм з'явився в 10 – х роках ХХ ст. у творчій полеміці з символізмом і як його заперечення.

20 жовтня був створений «Цех поетів», який і став предтечею акмеїзму.

Основне ядро Цеху склали М. Гумільов, А. Ахматова, О. Мандельштам, Г. Нарбут, М. Зенкевич.

У жовтні 1911 року вийшов перший номер журналу «Гіперборей» («Вітер мандрів»), створений на базі «Цеху поетів».

Акмеїзм (від грецького асте – вершина, пік, квітуча пора) таким чином означав повну силу квітучого життя, апогей, а акмеїст – це творець, який оспівує життя у всіх його проявах. М. Гумільов запропонував поетам – початківцям створення поезії без містики, без ідеалістичного потойбічного світу, поезій реальних почуттів і реального, предметного світу.

Якщо поезія символістів тяжіла до таємничих символів, до ірраціональних метафор, які були зрозумілі лише для обраних, чарувала публіку музичністю, спрямованою на підсвідоме сприйняття, то акмеїсти намагалися повернути поезії зрозумілість і конкретність образів, а символ використовували лише як один із тропів. На щиті акмеїстів був напис: « Ясність, простота, утвердження реальності буття». Якщо творчість символістів базувалася на теорії натхнення, то акмеїсти ставилися до творчості як до ремесла, якого можна навчитися. Звідси і назва – «Цех поетів».

Тож, акмеїзм – нереалістичний напрям, в якому чимало уваги приділяли психологічному аналізу, естетичній досконалості, красі життя та людини.

Матеріалом для побудови, опорними елементами композиції ставали слово, колір, світло, колорит, простір, лінія, що сприяло декоративності стилю (Г. Іванов, Г. Адамович, В. Юнгер), використовували пластику , жест (М. Гумільов, О. Мандельштам).

Акмеїзм не має аналогів у європейській поезії. Це явище суто російське. Серед акмеїстів було багато талановитих поетів: І, Анненський, О. Мандельштам, М. Гумільов, С. Городецький, А. Ахматова, М. Кузмін.

II. Осмислення

Оголошення теми та завдань уроку

Учитель.

Проте з – поміж них як справжня королева поезій вирізнялася своїм талантом Анна Ахматова (Анна Андріївна Горенко). Сьогодні ми перегорнемо з вами деякі сторінки життя поетеси – сторінки її творчості.

- 1) Виразне читання учнями поезій А. Ахматової.
- 2) У таблиці, яку створюють учні в зошитах під час роботи, відтворюються події в житті та творчості поетеси

Назва поезії	Події життя
«В то время я гостила на земле...»	Народилася 23 червня 1889 року в Одесі, де закінчила Фундуклеївську гімназію. Згодом дві зими навчалася в Києві на вищих жіночих курсах.
« Древний город ...»	25 квітня 1910 року в Нікольській церкві під Києвом відбулося вінчання М. Гумільова та А. Ахматової
1914 рік – збірка «Чотки»	Переломний період у творчості (у її світ входить сучасність з бурхливими поняттями «історія», «батьківщина», «народ»; поетичне кредо – ідея морального обов'язку та почуття відповідальності за долю вітчизни)
1917 рік – збірка «Біла згряя»	Після революції 1917 року могла

«И целый день своих пугаясь стенов...»	виїхати за кордон, але залишилася в Росії, обрала позицію «внутрішньої еміграції»
1921 рік – збірка «Подорожник» «Мне голос был...»	Отримала звістку про розстріл колишнього свого чоловіка М. Гумільова
« Не с теми я, кто бросил...»	Хвиля сталінських репресій. Заборона на друк творів Ахматової. Арешт сина.
1941 рік	Життя в блокадному Ленінграді
Після війни – цькування у радянській пресі	Помер Сталін. Звільнили сина. Вийшла збірка перекладів.
60 – ті роки – «Поема без героя» «Я научилась просто, мудро жить...»	Міжнародне визнання: отримала італійську премію, обрана почесним доктором Оксфордського університету

3) Створення асоціативного куща

- Якою постала перед вами поетеса Анна Ахматова?

АХМАТОВА – ПОЕТЕСА

Смілива, чуттєва, сильна, горда, відверта

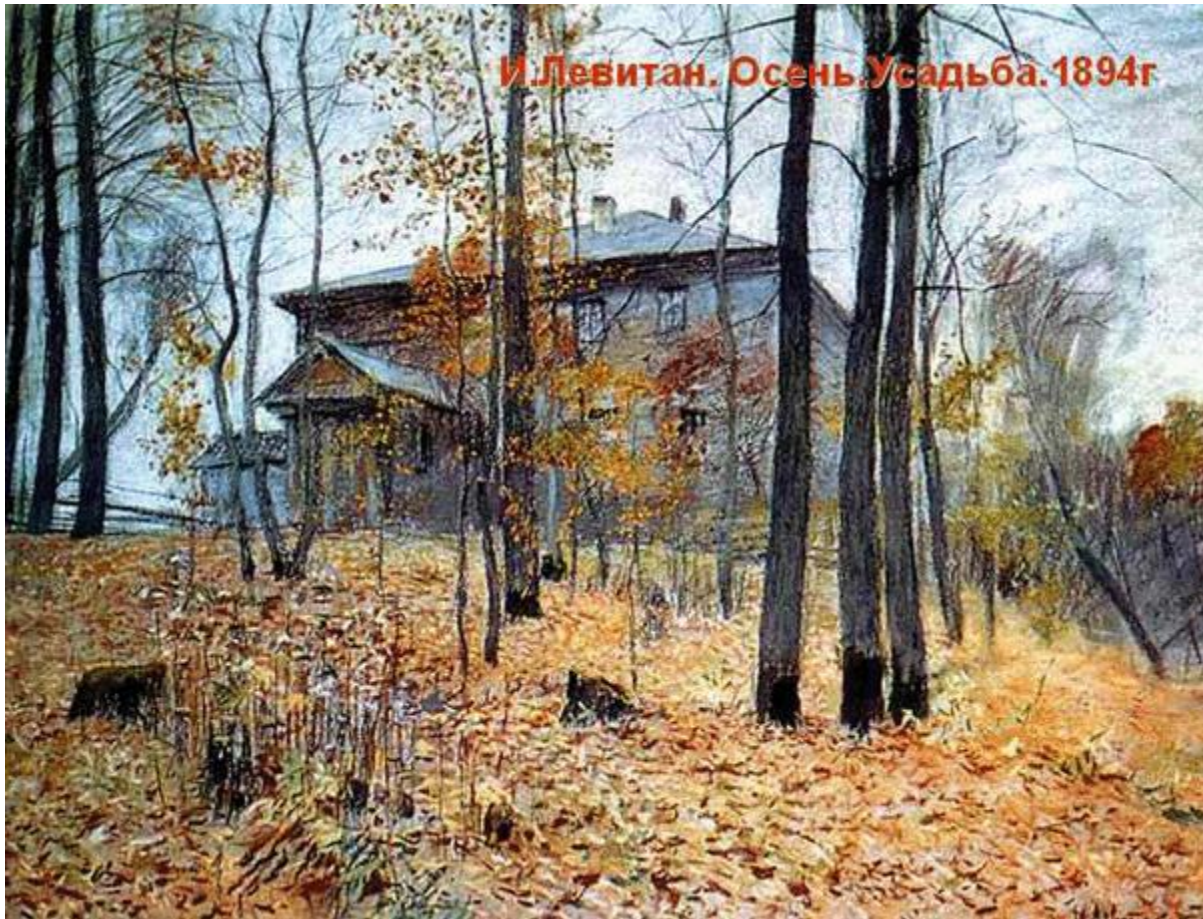
4) Робота в групах – аналіз віршів Ахматової

- З'ясування особливостей лірики поетеси

1 група.

1. Проаналізувати поезію «Песня последней встречи»

2. За якими критеріями підбрані до поезій А. Ахматової репродукція картини

Відповідь. І вірш, і картина сумні. Риса лірики Ахматової – психологізм.

2 група.

1. Проаналізувати поезію «Сіроокий король»
2. Чи є щось подібне в сюжеті «Сіроокого короля» та в змісті картини Е. Блейра – Лейтона?

Э. Блейр-Лейтон
Прочь! 1899.

Відповідь. І в картині, і в поезії є сюжет. Можна уявити, що відбувалося з героями до того, як ми з ними познайомилися. Отже, наступна риса творчості – сюжетність поезій А. Ахматової.

3 група.

1. Проаналізувати вірш «Исповедь»
2. Прослухати музику бразильського композитора Етнора Вілла – Лобоса (сучасника Ахматової, творчість якого вона дуже любила), з'ясувати, що ріднить ці твори?

Відповідь. Сповідатися – отже «повідати про те, що в душі». При сповіді не можна збрехати. Отже ще одна риса поезій Ахматової – сповідальність.

- 5) Створення асоціативного куща

ЖІНОЧНІСТЬ ПОЕЗІЙ А. АХМАТОВОЇ

Психологізм   новелістичність   сповідальність

Учитель. Дійсно, А. Ахматова вчила чоловіків слухати не лепет коханої, а жагучі, горді слова. Вона вчила жінок бути гідними кохання, бути рівними в коханні, щедрими і жертівними. А ці якості необхідні в усі часи.

III. Рефлексія

- 1) Есе на тему «Слово поета»

IV. Домашнє завдання

- 1) Дослідити, що спільного в А. Ахматової з іншими поетами «срібного століття» російської поезії?
- 2) Прочитати поему А. Ахматової «Реквієм»

Тема. *«Реквієм» А Ахматової – пам'ятка доби сталінського терору*

Мета. Розкрити глибинний психологізм поеми. Розвивати навички аналізу поетичного твору. Виховувати повагу до минулого, особисту громадянську позицію.

Обладнання: тлумачні словники, фонограма запису «Реквієм» Моцарта

Використана література:

Ахматова А. Сочинения в двух томах. – М.: Правда, 1990. – Т.1.

Зарубіжна література / за редакцією О. М. Ніколенко, Н. В. Хоменко, Т. М. Конєвої. – К.: Видавничий центр «Академія», 1998.

I. Евокація

Актуалізація опорних знань

- Що вам відомо про особисту трагедію А. Ахматової?

(Удари долі в роки терору сипалися на Ахматову один за одним: у 1921 році за обвинуваченням у контрреволюційному заколоті було розстріляно М. Гумільова; другого чоловіка Анни Ахматової, відомого спеціаліста з європейського модерну, мистецтвознавця М. Пуніна, у 1925 році було заарештовано; її друзі опинилися в еміграції або загинули в концтаборах; сина, Лева Гумільова, майбутнього академіка, знавця східних культур , а тоді студента Ленінградського університету, теж було заарештовано. Він провів у таборах довгих тринадцять років, і весь цей час мати домагалася, щоб зберегти йому життя. І писала поезії, багато з яких сама й нищила через страх за долю сина.

II. Осмислення

Вивчення нового матеріалу

1) Оголошення теми та завдань уроку

Правда совісті змушувала поетесу – християнку знаходити духовний зміст всупереч важким випробуванням, які в той час випадали на долю їй та всьому народові.

Сьогодні на уроці ми намагатимемося дати повний аналіз поеми А. Ахматової «Реквієм». Звернемося до історії створення поеми, специфіки жанру та форми оповіді.

Для реалізації мети уроку були створені мікрогрупи, кожна з яких бере завдання і можливість його обговорювати. Під час роботи однієї з груп інша складає тези, записує їх. Потім один із учнів групи зачитує.

2) Робота в групах

1 група – «Історія створення поеми»

- Які факти з біографії А. Ахматової спонукали поетесу до написання поеми «Реквієм»?
- Як поема дійшла до читачів?
- Спираючись на досліджене, визначимося, як пов'язана історія створення поеми з темою уроку?

2 група – «Тема твору та значення назви»

- Визначте тему поеми.
- У кого А. Ахматова запозичила назву твору?
- Яка частина у творі найповніше розкриває тему страждання?
- Як розкривається тема плачу по жертвах репресій?

3 група – «Жанрова специфіка та мова поеми»

- Яка жанрова специфіка поеми «Реквієм»?
- Чому це не просто поема, а епічна поема?
- Якою є мова твору?
- Чому поетеса змінила мовний стиль у поемі?
- Як мовні особливості поеми допомагають розкрити тему уроку?

4 група – «Тлумачення слова «реквієм».

- Як ви розумієте слово «реквієм»?

Індивідуальне повідомлення

- Історія створення «Реквієму» Моцарта?

Тези відповідей.

1 група.

Історія написання і досі залишається «білою плямою». Є записи окремих частин, але зроблені вони на початку 60 – х років. Скоріш за все, окремі частини зберігалися розрізнено у шифрованому вигляді. У Радянському Союзі твір був надрукований лише в 1987 році. Але в 1963 році поема була надрукована у Мюнхені без згоди автора.

Замість передмови Ахматова написала реальний факти із біографії. Тут є всі відповіді на всі запитання.

Отже, поетеса таємно, пошепки, а потім на весь голос донесла небезпечне слово правди про смертну епоху і про живу людську душу, яку не можна вбити.

2 група.

Тема твору – трагедія радянського народу в період тоталітарної системи. В особистій трагедії А. Ахматова показує трагедію всього народу, страшну правду життя.

Саме в Моцарта Ахматова і запозичила свою назву. Як у великого композитора, так і в Ахматової поема складається з 12 частин.

3 група.

За жанром це ліро – епічний твір, у якому є зв'язок з реальними подіями.

У своїй поемі А. Ахматова традиційний розмовно – інтелігентський стиль змінює на народний. У поемі присутня давня традиція народного плачу.

4 група.

Слово «реквієм» походить від перших слів католицької поминальної молитви «Вічний спокій». Реквієм обов'язково включає в себе поліфонію, тобто складається із різних голосів і мелодій, які об'єднуються в єдиний твір.

Індивідуальне повідомлення про «Реквієм» Моцарта.

3) Складання кола Вена

«Реквієм» Моцарта

католицька молитва.

12 частин (кожна має

латинську назву і латинський

номер)

«Реквієм» Ахматової

окремі поезії.

12 частин (10 віршів.

передмова, посвята, вступ,

епілог (2 частини)

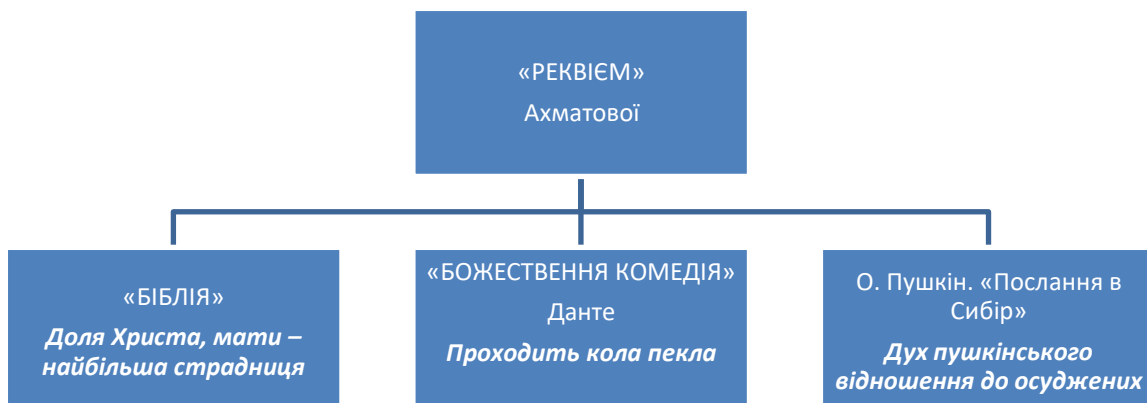
оплакування долі людини

страждання

мовчання

Учитель. З якими творами світової літератури можна порівняти «Реквієм» Анни Ахматової?

4) Прийом гронування

Висновки. Поема «Реквієм» А. Ахматової є не тільки криком «стомільйонного народу», вона є заповітом поетеси, зверненням до наступних поколінь. Це оплакування долі кожної людини й оплакування всієї доби.

IV. Рефлексія

1) Метод «Прес»

- Чи потрібно нам, людям ХХІ століття, знати про описані А. Ахматовою події?
Чи потрібно читати подібні твори?

У. Домашнє завдання

1. Визначити роль епіграфів у поемі А. Ахматової

СЦЕНАРІЙ ВЕЧОРА ДЛЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

« І продовжує романс звучати...»

Мета. Познайти старшокласників з історією створення російських романсів XIX – XX століть - яскравого явища світової культури. Розвивати навички виразного читання, уміння виступати перед глядачами. Виховувати в учнів любов до поезії, музики. Формувати культуру високих почуттів і стосунків.

Обладнання: портрети поетів, піаніно, канделябри, газети.

Використана література:

Афанасьєв В., Боголепов П. Дорога до Тургенєва. М., 1983. с. 94 – 95

Мархасєв Л. Серенада на всі часи. Л., 1988. С. 82 – 84, 99 – 105

На сцені обстановка літературного салону. Учасники сидять в кріслах, на столиках - квіти і канделябри. Помічники запалюють свічки. (Звучить «Романс про романс». А. Петров -Б.Ахмадуліна)

1-й учасник:

*Минувших дней очарованье,
Зачем опять воскресло ты?
И разбудив воспоминанья
И замолчавшие мечты?
Шепнул души привет бывалой,
Душе блеснул знакомый взор;
И зримо ей минуто стало
Незримое с давнишних пор.*

В. Жуковский

Російський романс... У нього є тільки одна тема – кохання. Усе інше: життя і смерть, вічність і час, доля, її удари, самотність і розчарування – тільки в тій мірі, в якій такі категорії людського буття пов'язані з цією головною і

єдиною темою. Стрілка романсових годинників ходить по колу, відміченому моментами «історії кохання». Примарне щастя на землі, незрівнянно більше любовних томлінь і спогадів. Ностальгічне прагнення потрапити або повернутися в «чужий край незнайомого щастя» близьке і зрозуміле багатьом слухачам. У цьому – приваблива чарівність російського романсу.

(«Кохання – чарівна країна» А.Петров – Є.Рязанов).

2-й учасник:

Якщо запитати, який романс є одним із найзнаменитіших, відповідь буде майже однотайною : «Я помню чудное мгновенье» Михайла Глінки на вірші Олександра Пушкіна. Всім відомо, що вірші Пушкіна були присвячені Анні Керн. Але не всі знають, що музика романсу відображає історію кохання композитора до дочки Анни Петрівни – Катерини.

(«Я помню чудное мгновенье». М.Глінка – А. Пушкін)

Якось М. Глінка, зайшовши до родичів, що жили в Смольному інституті, вперше побачили Катерину Керн. До того часу її батьки остаточно розлучились. Катя важко переживала сімейний розлад, хоча довгий час жила далеко від матері і від батька: спочатку вчилася в Смольному інституті, а потім залишилась там класною дамою.

Вона чудово знала музику, що не дивно для її тонкої, глибокої натури. «Невдовзі почуття мої були повністю розділені милою Катериною Єрмолаєвою, - згадував Глінка, - і побачення з нею ставали радіснішими».

Катя надихнула композитора не тільки на романс, але й на чудовий «Вальс-фантазію».

(Фрагмент « Вальс - фантазії» М. Глінки).

Молоді люди дихали «солодким повітрям кохання», але « виробить щастя» їм не вдалося. Дівчина тяжко захворіла. Підозрювали чахотку. Глінка мріяв поїхати з нею в теплі краї, лікувати її. Планам цим, з різних причин, не судилося збутися. Глінка провів Анну Петрівну і Катю в Лубни, а сам відправився в родовий маєток Новоспаське. Вони розлучились назавжди.

Але залишився чудовий романс як нерукотворний пам’ятник, вибудований композитором своїй коханій, пам’ятник на всі часи на славу «чудного мгновенья».

3-й учасник:

Бувають вірші-пророкування. Один із них – вірш Івана Тургенєва « В дорозі».

Утро туманное, утро седое,

Нивы печальные, снегом покрытые.

Нехотя вспомнишь и время былое,

Вспомнишь и лица, давно позабытые...

Під віршем стоїть дата : листопад 1843 року. Вірші ці невдовзі були покладені і сприймалися як відображення кохання Івана Тургенєва до Поліни Віардо.

(« *Утро туманное, утро седое*». Ю.Абаза – І Тургенєв).

Дійсно, вони вперше зустрілися в Петербурзі, у домі Демидова, в листопаді 1843 року. Поліна Віардо згадувала: « Мені його представили зі словами: «Це молодий російський поміщик, гарний мисливець і поганий поет». Так вона з милою посмішкою говорила потім.

Поліна була однією із найчудовіших жінок XIX століття. Велика співачка, розумна і різнобічно обдарована, хоча і зовсім негарна, для багатьох стала в якомусь розумінні символом жіночого ідеалу взагалі. Співала майже у всіх європейських столицях. Але все ж своїй славі вона зобов’язана петербурзьким сезонам. Не було таких похвал, які не виливала б їй російська преса. Виконання нею аляб’ївського «Соловья» стало легендою. Багато поетів присвячували їй вірші. Кожного разу вона їхала з Росії, осипана дорогоцінними подарунками. Але дорожчим від усіх нагород і подарунків було кохання Тургенєва.

Так, у них були щасливі дні. Листи Тургенєва до Віардо – чудовий романс кохання, який тривав 40 років. Але ось що важливо. У повісті «Ася» ми знаходимо такі рядки: «У счастья нет завтрашнего дня, у него нет и вчерашнего; оно не помнит прошедшего, не думает о будущем; у него есть настоящее – и то не день, а мгновение...» Знову Пушкінське «чудное мгновенья», але всього лиш мить...

Друзі письменника згадували, що на відносини Тургенєва з Віардо «ліг якийсь сумний туман». Але хіба «сумний туман» не пронизує увесь вірш «В дорозі»?

Вспомнишь разлуку с улыбкою странной,

Многое вспомнишь родное, далекое,

Слушая ропот колес непрерывный,

Глядя задумчиво в небо широкое.

Істинно дивно, як ці вірші – «ровесники» знайомства Тургенєва з Віардо – дійсно багато в чому відобразили майбутній настрій письменника протягом його «великого роману».

Поліна Віардо пережила Тургенєва на двадцять сім років і померла в глибокій старості в 1910 році. В останні роки життя вона особливо любила згадувати свої перші зустрічі з Тургенєвим в Росії і розказувала внукам, який це був богатир, високий красень з блискучо-синіми очима. І наспівувала своїм розбитим голосом, який колись, безкінечно давно, мав успіх у Петербурзі, - «Я все еще его, безумная, люблю».

4-й учасник:

(«Я встретил вас». Л.Малашкін – Ф.Тютчев).

Мало хто зараз не знає цих чудових рядків Ф. Тютчева про кохання, які тепер частіше співаються, ніж декламуються. Можна припустити, що поет почав писати їх у своїй душі ще в цвітучій юності, а закінчив уже в похилому віці, майже півстоліття тому. Але й на початку зародження цих рядків, і тоді, коли вірш було закінчено, Тютчевим володіло одне і те ж почуття, яке він бережно ніс в собі стільки років і в якому не побоявся зізнатись в кінці життя. І звернене це почуття було до Амалії Крюденер.

Вони познайомились у другій половині 1823 року, коли позаштатний чиновник російської дипломатичної місії в Мюнхені двадцятирічний Федір Тютчев, засвоївши свої небагаточисленні обов'язки, став з'являтися в світському товаристві. На 5 років молодшою від нього була графиня Амалія Лерхенфельд. Взаємне захоплення вони відчували з перших зустрічей. Набравшись сміливості, Федір намірився просити руки Амалії, але простий російський дворянин

видався її батькам не дуже вигідною парою для їх дочки, і вони віддали перевагу барону Крюденеру, першому секретарю російського посольства в Мюнхені.

У своєму довгому житті вони зустрічалися нечасто, і тим дорожчими і радіснішими були для них ці зустрічі. У липні 1870 року Федір Іванович лікувався в Карлсбаді. У цей час сюди на цілющі води з'їжджалася європейська і російська знать, у числі якої виявилась і Амалія з чоловіком. Прогулянки з пристарілою графинею, яка ще зберегла свою привабливість, надихнули поета на одну з найкращих поезій. 26 липня, повернувшись в готель після прогулянки, він на одному диханні написав свій вірш «Освідчення»:

*Я встретил вас – и все былое
В отжившем сердце ожило;
Я вспомнил время золотое –
И сердцу стало так тепло...*

У 1917 році впали палаци, і сяння свічок поступилися гасовим лампам. У літературу прийшли нові поети. Здавалось, романс повинен був померти. Кому він потрібен серед голоду, холоду, стрільби? Але хіба може померти любов, яка дає життя романсу? І серед цього хаосу продовжують звучати вірші.

(У залі гасне світло, горять тільки свічки. Звучить «Вступ» Г. Свиридова із музичних ілюстрацій до повісті О.Пушкіна «Метель». На фоні цієї музики учениця читає вірш Б. Пастернака «Зимова ніч»)

Учасник 5 :

Вірші минулих років... Старі романси... Нові вірші... Нові романси. Частіше за все музика з'являлася за віршами. І в тих, хто їх слухав, не було сумніву, кому вони присвячені і ким надихалися.

*... Грустит романс тревожно и светло,
И к вам непостижимо в слове каждом
Приходит откровение само,
Как вы в мою судьбу вошли однажды.*

(Лунає романс Н.Заболотського – М. Звєздинського « Очарована – околдована». Усі учасники вечора виходять на сцену. Пари танцюють.)